

Criticar a crítica. Apuntamentos sobre o proceso social da valoración literaria

María do Cebreiro Rábade Villar

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

RÁBADE VILLAR, MARÍA DO CEBREIRO (2011 [2008]). “Criticar a crítica. Apuntamentos sobre o proceso social da valoración literaria”. En Xosé Manuel Eyré, M. Xesús Nogueira e Olivia Rodríguez (eds.), *A crítica literaria galega*. Número monográfico de *Escrita contemporánea*: L, 141-144. Reedición en *poesiagalega.org*. *Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura*.
<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/289>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

RÁBADE VILLAR, MARÍA DO CEBREIRO (2008). “Criticar a crítica. Apuntamentos sobre o proceso social da valoración literaria”. En Xosé Manuel Eyré, M. Xesús Nogueira e Olivia Rodríguez (eds.), *A crítica literaria galega*. Número monográfico de *Escrita contemporánea*: L, 141-144.

* Edición dispoñíbel desde o 7 de febreiro de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

*Criticar a crítica. Apuntamentos sobre o proceso social
da valoración literaria*

María do Cebreiro Rábade Villar

A contrafío das prevencións lexítimas que pode suscitar unha reflexión en primeira persoa –reflexión oportuna unicamente na medida en que non sexa nin formulada nin entendida como un xeito de xustificación–, quixera comezar declarando a incomodidade que me acompaña xeralmente cando desempeño o papel de crítica. Incomodidade que vén dada polo feito de que en tal exercicio non sempre consigo desterrar o sentido dunha contradición que enfronta a crítica a outras actividades sociais como a produción de textos poéticos ou o exercicio da investigación literaria.

A incompatibilidade parcial entre a creación e a crítica, e as súas contradicións aparentes, son feitos tan visíbeis que a miúdo o espazo literario se permite cuestionalos publicamente, sen que este cuestionamento comporte, polo demais, demasiado risco para ninguén. Malia os ilustres casos de confluencia feliz dos dous papeis (de Dante a T. S. Eliot ou de Samuel Johnson a Wallace Stevens), hai un certo consenso arredor da idea de que na crítica debe evitarse a posición de “parte e xuíz”.

A pregunta, neste contexto, é se queda verdadeiramente garantida unha maior independencia de xuízo cando un crítico, no canto de se dedicar no seu tempo de ocio a escribir novelas, traballa para un xornal que dispón, coma todos, dunha liña editorial rexida por uns determinados intereses. Neste e noutros casos, cómpre evitar os argumentos *ad hominem*. O cuestionamento personalista do modo no que exercen a súa actividade algúns críticos pode ser un xeito, involuntario ou non, de desatender os verdadeiros condicionamentos da súa actividade, condicionamentos que non son unicamente individuais e subxectivos, senón de natureza social

ou, por dicilo en termos de análise sociolóxica, estrutural. Na miña opinión –aínda facendo todo o posíbel por fuxir do determinismo e recoñecendo a marxe de liberdade presente nas accións individuais, e mesmo o seu potencial de transformación das condicións herdadas–, o verdadeiramente relevante non é de quen vén sendo amigo o autor, senón quen lle paga ao crítico.

En cambio, quizais sexa menos doado argumentar a dificultade de facer converxer nunha soa posición os papeis do crítico e o do investigador. Mais entendo que pode ser moi útil demostrar, e até defender, a incompatibilidade parcial (que en ningún caso debera excluír alianzas puntuais) entre os dous roles. Trátase de afirmar a necesidade de diferenciar as conviccións sobre o conveniente, territorio natural do crítico, do coñecemento do real, obxectivo dos investigadores. Os estudos literarios demandan, como todas as disciplinas, xerarquías e cortes epistémicos. Como críticos, un dos nosos traballos é xulgar. Como teóricos, un dos nosos traballos é xulgar a actividade crítica.

A investigación demanda un grao de distancia e mesmo de sospeita que a crítica, metida até o fondo no río dos acontecementos, nin quere nin precisa. Coseriu sostíña que a ciencia da linguaxe necesitaba tanto de botánicos como de xardiñeiros. Que as dúas tarefas, a da teoría e a da crítica, poidan e até deban confluír nunha mesma persoa non exime da necesidade de recoñecer as diferenzas entre elas. Dito isto, pretendo situarme agora nun punto equidistante entre botánica e xardiñería para enunciado algunhas hipóteses, seguramente sen ningunha validez xeral, sobre a función social da crítica:

Non hai crítica, hai críticos. Cómpre recoñecer explicitamente a evidencia de que a crítica é o resultado dun proceso de abstracción ao que subxace o traballo concreto e puntual dos críticos. De xeito que para evitar a vaguidade na análise habería que comezar por incidir na variabilidade dos tipos de crítica (académica, xornalística...) que é posíbel exercer nunha variabilidade de contextos. E, ademais, sabemos que aquí importan non unicamente os medios, xéneros e soportes, senón tamén as institucións que os sosteñen. É dicir, o decisivo non é tanto o que se di, senón sobre todo quen o di, dende que lugar, a quen vai dirixido e para que. Aínda sendo operativa, se se analiza ben, un enunciado como “crítica literaria galega” ten moi pouco sentido. “Críticos literarios en Galicia”, sendo tamén froito dunha xeralización algo abusiva, podería resultar máis descriptivo. Habendo como hai tantos e contrapostos intereses nos campos do poder (o literario é un), e estando eles sempre detrás da actividade crítica, e sendo tantos os críticos que exercen periodicamente a súa función nos medios, podemos afirmar que aínda son máis numerosos os intereses que os críticos. Aquel desinterese que Kant lle reclamaba ao xuízo estético ten moi pouco que ver co xeito no que se articula socialmente o campo literario, en Galicia ou en calquera outra parte do mundo.

A crítica como práctica non debe ser indiferente á crítica como disciplina. Toda crítica, tanto a académica como a que se exerce nos medios de comunicación, debería ser crítica informada dos avances, debates, matrices disciplinarias e orientacións dos estudos literarios. Con demasiada frecuencia, esquecese que facer crítica non equivale a comentar libros. En tempos do capitalismo serodio, como ben aconsellaba F. Jameson, a crítica será cartográfica ou non será. No canto de “aconsellar lecturas”, erixíndose en árbitro do gusto, o crítico podería dedicarse a trazar mapas nos que as obras literarias servirían, xa que non como portavoces dos autores, si como indicios dun estado de cousas que a miúdo transcende as poéticas individuais. Non sempre a crítica é o suficientemente atenta ás conexións entre as obras escritas nun mesmo tempo e nun mesmo lugar. No caso galego, ademais, case sempre resulta cega ás conexións entre as obras escritas en distintos tempos e lugares.

A crítica debe ser dura e os críticos, corteses. Ou, se se prefire, a liberdade da crítica non será tal sen a responsabilidade dos críticos, pois garantir espazos para a construción dun saber pasa necesariamente por facer tales espazos –cavilo, a este respecto, na precariedade ética e epistemolóxica da maioría dos foros virtuais– dignos de seren habitados. Non se trataría tanto de regresar ao que Mathew Arnold denominaba “crítica doce” como de posicionarse abertamente contra a gratuidade do xuízo negativo. Gratuidade sustentada nun preconceito común entre algúns pretendidos *outsiders* do campo literario, que entenden os disvalores como xuízos necesariamente máis perspicaces que os valores, e que fan dos críticos “acedos” antiheroes fieis a unha pureza axiolóxica que non existe máis que na súa mente. Neste contexto, resulta perigosa a suposición de que certas poéticas do francotirador poden, de seu, abalar os alicerces do campo literario, ignorando que, por agudo e ferinte que sexa o crítico, a súa pluma non poderá nada contra o que realmente importa: o medio no que escriba.

A crítica pode non ser neutral, pero debe ser obxectiva. Lembrando a distinción de P. Bourdieu entre neutralidade e obxectividade, sería preciso insistir en que o exercicio crítico precisa de valentía, e a valentía só se dá dende determinados compromisos ou tomas de posición. Ao mesmo tempo, o primeiro compromiso crítico ten que ver coa verdade, entendida non como acordo intersubxectivo ou pacto social a favor do saber establecido, senón, no esteiro de A. Badiou, como unha política radical para o coñecemento do novo. A lealdade do crítico ao coñecemento posíbel debería ser trabada, para garantir a súa eficacia, coa máxima independencia con respecto aos poderes institucionais. Ou, por dicilo dun xeito máis claro e cavilando sobre todo no contexto galego, non penso que os procesos de normalización cultural deban nin orientar nin condicionar o traballo dos críticos.

Por voltar ao comezo, son da opinión de que as encrucilladas de posicións (crítica, escrita literaria, investigación académica) derivan dúas certezaas valiosas: a) a crítica sempre se exerce dende un ou varios lugares e, polo tanto, o crítico dista de ser unha figura romántica consagrada á hermenéutica infinita duns textos establecidos de antemán e illado dos seus contextos efectivos de actuación; b) o que debe esixírselle socialmente á actividade crítica non é tanto a profesionalización dos críticos coma competencia e rigor no seu exercicio.